

4. Мулькиет ялгъамаларында *и* сеси озъ йотлашкъан созукъ сесине чевирилир: *сой-меним*. *Хаберлик* ялгъамаларында бу адисе козетильмей: *мен сойым*. Бойлеликнен, чешит мешгъулиетлер юкъарыдаки имля къаиделери пекитилип, талебелерге хаберлик ве мулькиет ялгъамаларыны биринден фаркъламакъ огретильсе, оджанынъ иши семерели олур.

Негиджелер. Имля къаиделерини, анълылыкъ эсасына янашып, менимсетмели. Бу вазифени беджетте ичюн, оджа ашагъыдаки тертипте чалышмалы: огретильген къаиделер къыскъа, саде, анълайыш олмалылар; исимлерде мулькиет ве хаберлик ялгъамаларынынъ имлясыны анълаткъанда, ялгъамаларнынъ семантик, яни мана хусусиетлерини изаламалы.

Къулланылгъан эдебият:

1. Меметов А. Земанвий къырымтатар тили : алий окъув юртлары талебелери ичюн дерслик / А. Меметов. – Симферополь : Къырымдевокъувпеднешир, 2006. – 320 с.
2. Муллина Р. Татар тили дерслиги. Грамматика ве орфография : башлангъыч мектеп ичюн дерслик / Р. Муллина. – Акъмесджит : Къырым АССР девлет нешрияти, 1940. – 132с.
3. Алиева Л. А. Къырымтатар тилини огретюв усулшынаслыгъы : алий окъув юрт талебелери ичюн дерслик / Л. А. Алиева. – Симферополь : Къырымдевокъувпеднешир, 1998. – 128 с.
4. Алиева Л. А. Ана тили оджалары ичюн методик къулланма : алий окъув юртлары талебелери ичюн оджалар ичюн къулланма / Л. А. Алиева. – Симферополь : Къырымдевокъувпеднешир, 1997 – 86 с.
5. Алиева Л. А. Къырымтатар тили (фонетика, орфография, фразеология) : алий окъув юртлары талебелери ичюн къулланма / Л. А. Алиева, Э. С. Акъмоллаев; Къырым илим ве тасиль назирлиги. – Симферополь : Къырымдевокъувпеднешир, 1998. – 96 с.
6. Алиева Л. А. Иптидай метепте къырымтатар тилини огретюв меселелери / Л. А. Алиева. – Украина записки ТНУ. – 2005. – Т. 18 (57). – № 3. – С. 49-52. – (Филология).
7. Велиулаева А. Къырымтатар тили ве эдебияты боюнда мектеп программасы / А. Велиулаева, Л. А. Алиева, А. М. Яева; Украина илим ве тасиль назирлиги. – Симферополь : Къырымдевокъувпеднешир, 2003. – 176 с.
8. Меметов А. М. Къырымтатар тили : 6-нджы сыныф талебелери ичюн дерслик / А. Меметов, Л. А. Алиева, И. А. Меметов; Украина илим ве тасиль назирлиги. – Симферополь : Къырымдевокъувпеднешир, 2006. – 176 с.
9. Алиева Л. А. Ана тили : 4-юнджы сыныф талебелери ичюн дерслик / Л. А. Алиева, М. У. Умаров; Украина илим ве тасиль назирлиги. – Симферополь : Къырымдевокъувпеднешир, 2007. – 128 с.

Бакуліна Н.В.

УДК 373.3.016:811.411.16(08)

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ФОНОЛОГІЧНОГО РІВНЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ МОВИ ІВРИТ

Постановка проблеми. Курс мова іврит є одним з мовних курсів, який запроваджується у школах з українською мовою навчання як окремий предмет, починаючи з 1 класу. Незважаючи на те, що більшість єврейських дітей мова іврит є мовою роду, на початок шкільного навчання вони нею не володіють або майже не володіють. Крім цього, мову іврит вивчають українські учні – представники різних національностей, для яких ця мова є нерідною та новою. Тому основою методики її викладання мають бути концептуальні засади навчання нерідної (другої та іноземної) мови. Особливої уваги потребує проблема засвоєння мови на початковому етапі навчання, адже в цей період закладаються основи розвитку мовленнєвих, мовних, соціо та лінгвокультурних та ключових компетенцій. Цей етап пов'язаний з найбільш елементарними формами мови та мовлення, необхідними та достатніми для елементарного спілкування. Однак, саме ці форми щодо навчання мови іврит залишаються не виявленими, не описаними та не розробленими. Відповідно без представлення цього аспекту не можливо науково обґрунтувати та визначити зміст і методи навчання як на початковому, так і на подальших етапах засвоєння мови.

Аналіз останніх досліджень Окремі аспекти зазначеної проблеми, безумовно, вже розроблені у лінгвістичній та лінгводидактичній літературі. Так, досліджувана проблема ґрунтується на основі загального зіставного мовознавства, зокрема на дослідженнях контрастивної фонетики, які розкрито у роботах відомих українських мовознавців М. П. Кочергана [1], О. Е. Левицького [2] та ін.. Лінгвістичні особливості типології складоподілу мови іврит висвітлено в окремих статтях та працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів – А. Ю. Айхенвальд [3], Л. Зелігера [4], Т. О. Ламбдіна [5] та ін.. Лінгводидактичні особливості навчання мовам, зокрема специфіка початкового етапу, представлена у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти [6]. Проблеми початкового навчання російської мови як іноземної розглянуто у роботах О. О. Мироліובה, Е. Ю. Сосенко [7], Г. І. Дергачової, О. С. Кузьміної, Н. І. Малашенко [8], Н. С. Власової [9] та інших. Науково-методичний аналіз проблем навчання російської мови як нерідної, зокрема проблеми відбору мовного матеріалу для початкового навчання, представлено в монографії Н. М. Шанського та Н. З. Бакєвої [10]. Одним з вихідних положень щодо представлення мовного матеріалу на початковому етапі вони виділяли «елементарну мову», яка в методичних цілях має складатися з елементарних мовних одиниць всіх мовних рівнів. Розглядаючи перший (звучення

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ФОНОЛОГІЧНОГО РІВНЯ
НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ МОВИ ІВРИТ

(особовий займенник 2 особи жіночого роду однини); אב [ав] «батько», «назва одинадцятого місяця єврейського календаря», אם [ем] «мати», אח [ах] «брат», איש [іш] «чоловік, людина», עש [еш] «вогне», אף [аф] «ніс», עץ [ет] «ручка (для письма)», עץ [ец] «дерево», עם [ам] «народ», עת [ет] «лопані» (іменники); 4) CVC – закритий прикритий: дім, сад, кіт, він; івр. כול [коль] «увесь, уся, усе, кожний» (означальний займенник); חול [холь] «пісок», דג [даг] «риба», יד [яд] «рука», ראש [рош] «голова», לב [лев] «серце», גר [гар] «гора», שם [шем] «ім'я», שינ [шен] «зуб» (іменники); טוב [тов] «хороший, добрий, добре», חם [хам] «гарячий, теплий, жарко», קר [кар] «холодний, холодно» (прикметники/прислівники). У мові іврит якщо слово складається з декількох закритих звуків, то буква, що позначає приголосний в середині слова позначається знаком шва: שולחן [шолх + хан] [шулхан] «стіл». Склад, який стоїть перед звуком, що має подвійну вимову (тобто має сильний акцент – дагеш хазак), вважається закритим, тому що подвоєний приголосний звук водночас закриває попередній склад та відкриває наступний: מיתא [מִי + תֵּא] - [міт + та] - [міта] «ліжко». Тут перший склад [міт] – закритий, а другий [та] – відкритий, тому що на письмі літера ת (тет) відмічена знаком дагеш хазак.

В українській мові переважають відкриті та прикриті склади структур V, CV, CCV. В мові іврит найчастотнішими є склади структур CV та CVC. Водночас, враховуючи критерій кількості приголосних перед і після складотворчого складу, можна побачити відмінності в українській мові та мові іврит. Так, в українській мові перед складотворчим складом може бути від одного до чотирьох приголосних, тобто склади можуть мати вигляд CV, CCV, CCCV, CCCCВ (ми, три, скло, Бре-стський). На відміну від української – у мові іврит перед складотворчим складом може бути один або два приголосних та відповідно, мати такий вигляд – CV, CCV (מי – [мі] «хто?», בלי – [блі] «без», סליחה – [сліха] «вибачте» вкрай рідко – три, CVCCVC (סנדלר – [сандляр] «швець», פינגווין – [пінгвін] «пінгвін»).

За третім критерієм (кількість приголосних після складотворчого складу) українська мова та іврит також різняться: якщо в українській мові не може бути більше чотирьох приголосних, то в івриті – не більше двох, та мати структури VC (עץ – [ет] «ручка», על – [аль] «на»), CVCC (בית – [байт] «дім», בין – [бейн] «між») тощо.

Сучасні семітологи зазначають, що в мові іврит склади можуть мати наступні структури: V, CV, VC, CCV, CVC1C2, CVC1, VC1C2. Склад типу CCV – відкритий подвійно прикритий, CVC1C2 – закритий подвійно прикритий, а типу VC1C2 – подвійно закритий неприкритий. Російський семітолог О. Ю. Айхенвальд зазначає що частотність складів структури V, VC, VC1C2 залежить від фонологічної системи голосних, якою користується носій мови [3, 29]. Їх частотність у загально ізраїльському койне вища, на відміну від системи східної вимови: א [і] «острів», אפשר [ефшар] «можливо». Подвійно закриті склади представлено переважно у кінці слова: כתבת [катавт] «(ти) писала». У запозичених словах кінцеві консонантні кластери не «розбиваються» голосним а: ספורט [спорт] «спорт». У середині слів діє сильна тенденція до усунення подвійно закритих складів. Так, склади структури CCV (C1C2V) представлені на початку слів: גלוי [глуїа] «листівка», סתם [стам] «взагалі, просто так», כלום [клум] «нічого».

Про особливості утворення складів у мові іврит наголошував Л. Зелігер [4, 34-36]. Він зазначав, що в івриті склад не може починатися звуком а та не може починатися з двох приголосних підряд. Але якщо у слові спостерігається поява двох приголосних на початку слова, то після першого приголосного з'являється ультракороткий не складоутворюючий розділовий голосний звук шва, а після гортанних приголосних – хатаф. Так, наприклад, це такі слова як בלי – [блі] «без», דלי – [длі] «відро», צבי – [цві] «олень», «Цві – чоловіче ім'я» тощо.

Серед закономірностей побудови складів у мові іврит він виділяв такі важливі ознаки як довгота голосного звуку – основи складу та місце наголосу. Так, довгі голосні (камац гадоль [а], цере [еі], хірік гадоль [і], холам [о], шурук [у]) створюють відкриті склади та закриті наголошені склади. Наприклад, בארי [барі] – ארי + בא [ба + рі] – «здоровий»: перший склад – відкритий ненаголошений, другий – відкритий наголошений (включає א, який не вимовляється); רוצה [роце] – ר + צה [ро + це] – «хоче»: перший склад – відкритий ненаголошений; другий – відкритий наголошений (звуки на позначення букв ר та א не вимовляються); דבאר [давар] – ד + באר [да + вар] – «річ»: перший склад – відкритий ненаголошений, другий – закритий наголошений. Короткі голосні (патах [а], сеголь [е], хірік [і], камац катан [о], куббуц [у]) утворюють переважно закриті ненаголошені склади. Наприклад, סימלא – ס + מלא [сім + ла] – «плаття»: перший склад – закритий ненаголошений, другий – відкритий наголошений (звук на позначення

**ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ФОНОЛОГІЧНОГО РІВНЯ
НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ МОВИ ІВРИТ**

VCCVVC (по 4 слова), VCCVCV, CVVCCVC та VCCVCVC (по 2 слова), а решта – по-одному слову, більшість яких є запозиченими. Чотирискладові слова мають структури VCVCVV, CVVCVCV, CVVCVV, CVVCVVC, VCCVCVCV, VCCVCVVC, CVVCVCVC, CVCVCVCV, CVCVCVVC, CVCCVCVCV, CVCCVCVCVC, CVCVCVCVC, CVCVCCVVC, CVCVCCVCCVC. Найчастотнішими серед них стали структури CVCVCVCV, CVCVCVVC та CVCCVCVCVC (по 3 слова); по два слова представлені структурами VCVCVVC та CVCCVCVCV; решта структур спостерігається по одному слову в кожній.

Також ми виявили наступну залежність між складом V, складами CV і VC (як найпростішими й розповсюджувачами) та словом: 1) всі склади V є одночасно словами (ׁן – [i] «острів», ׁן – [o] «або»); 2) склади – слова CV при переході до складу CVC утворюють слова у сполученні з певним приголосним (ׁן – [мі] «хто?» - ׁן – [міц] «сік»), а склади – слова VC при переході до складу VCV утворюють слова у сполученні з певним голосним (ׁן – [ат] «ти» (ж.р., 2 особи однини) - ׁן – [ата] «ти» (ч.р. 2 особи однини); ׁן – [ім] «якщо» - ׁן – [іма] «мама»); 3) склади – слова C + V утворюють ланцюжок слів C + V – CVC – CVCV, при цьому одне зі слів обов'язково буде з наголосом на першому складі (ׁן [до] - ׁן – [дод] «дяцько»- ׁן – [дода] «тітка»); склади – слова V + C утворюють ланцюжок слів V + C – VCVC – VCVC (ׁן – [ель] «до...» ׁן – [елу] «які» - ׁן – [елул] «назва 12 місяця за єврейським календарем»). Такі закономірності мають бути враховані у навчальному процесі. Також до першорядного словника мають входити слова, що відрізняються лише однією фонемою, наприклад, ׁן – [ма] «що?» - ׁן – [мі] «хто?»; ׁן – [ат] «ти» (ж.р., 2 особи однини) - ׁן – [ет] «лопата»; ׁן – [ат] «ти» (ж.р., 2 особи однини) - ׁן – [ад] «допоки»; ׁן – [ад] «до, допоки» - ׁן – [од] «ще»; ׁן – [гам] «також» - ׁן – [ган] «сад»; ׁן – [доб], «хороший, добрий», «добре» - ׁן – [тоф] «барабан»; ׁן – [мора] «вчителька» - ׁן – [мор] «вчитель»; ׁן – [клув] «клітка» - ׁן – [крув] «капуста» та ін..

Як бачимо, наше експериментальне дослідження підтвердило лінгвістичні дані про те, що в мові іврит найчастотнішими є склади структур CV та CVC. Крім цього, аналіз мовних одиниць на фонологічному рівні показав, що елементарною звуковою одиницею мови іврит є склад V (голосний звук) та відповідно: відкритий склад CV (приголосний + голосний) і закритий склад VC (голосний + приголосний) як ймовірно розповсюджувачі, від яких можна перейти до закритого складу (слова) CVC та до слова CVCV з наголосом на передостанньому або останньому складі.

Отже, визначене поняття «елементарна звукова одиниця» дозволяє виділити елементарні у звуковому відношенні слова – мовні одиниці, які найбільш доцільні як в лінгвістичному, так і в методичному плані. Відбір змісту навчання, здійснений з огляду на елементарну звукову одиницю, допоможе опрацювати звукові одиниці у сильних та слабких позиціях, буде корисним для ознайомлення учнів з наголосом та іншими фонетичними процесами у ході практичного оволодіння мовою. Міжмовні зіставлення на фонологічному рівні будуть сприяти і підвищенню мотивації до навчання, і уникненню таких явищ як інтерференція та транспозиція, і сприятимуть формуванню багатомовної особистості. Безумовно, основна мета початкового етапу навчання мови іврит є розвиток усного мовлення першокласників, зокрема формування умовно-мовленнєвих, мовленнєвих та мовних умінь на практичній основі, здійснення мовленнєвої діяльності у таких видах мовленнєвої діяльності як аудіювання та говоріння, але цей процес має відбуватися у межах та на основі ретельно відібраного фонетичного, лексичного та граматичного мінімумів. І саме на початковому етапі, в процесі формування усного мовлення, має відбуватися робота на фонологічному мовному рівні. Вона складатиме основний зміст мовної лінії пропедевтичного усного курсу початкового етапу навчання мови іврит та без неї неможливе й оволодіння мовою в цілому.

Перспективи подальших досліджень. У подальших дослідженнях планується визначити елементарні мовні одиниці на граматичному та лексичному рівнях мови іврит, проаналізувати їх лінгвістичні особливості та здійснити відбір матеріалу для навчання граматики та лексики на початковому етапі. Виявлення елементарних одиниць на всіх мовних рівнях є специфічною формою представлення мовного матеріалу та є необхідною умовою відбору змісту саме для початкового етапу навчання.

Джерела та література:

1. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підруч. / М. П. Кочерган. – К. : Вид-чий центр «Академія», 2006. – С. 127.
2. Сравнительная типология английского, немецкого, русского и украинского языков : учеб. пособие / А. Б. Левицкий, Н. Д. Борисенко, А. А. Борисов и др. – К. : Освіта України, 2009. – С. 73.
3. Айхенвальд А. Ю. Современный иврит / А. Ю. Айхенвальд. – М. : Наука; Гл. ред. восточной литературы, 1990. – С. 29.
4. Зеллигер Л. Иврит. Фонетика, морфология, орфография и чтение : справ. пособие : в 3-х ч. / Л. Зеллигер. – Иерусалим, 1986. – Ч. 1. – С. 34-40.

5. Томас О. Ламбдин : учеб. древнееврейского языка / О. Томас. – М., 1998. – С. 36.
6. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / Відділ сучасних мов, Страсбург. – К. : Ленвіт, 2003. – С. 23, 32.
7. Вопросы обучения русскому языку иностранцев на начальном этапе : сб. статей / под ред. : А. А. Миролюбова, Э. Ю. Сосенко. – М., 1976.
8. Методика преподавания русского языка как иностранного на начальном этапе обучения / Г. И. Дергачёва, О. С. Кузьмина, Н. И. Малащенко и др. – 3-е изд., испр. – М., 1989.
9. Практическая методика преподавания русского языка на начальном этапе / Н. С. Власова и др. – М., 1990.
10. Русский язык в национальной школе. Проблемы лингводидактики / под ред. : Н. М. Шанского, Н. З. Бакеевой. – М. : Педагогика, 1977. – С. 89-91.
11. Rodrigue-Schwarzwald Ora. A Hebrew Dictionary of Linguistics and Philology / Ora Rodrigue-Schwarzwald, Michael Sokolov. – Reches, 1992. – P. 220.

Мамутова З.С.

УДК 811.512.145(07)

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ СЛОВАРЯ

Школьные программы и учебники по крымскотатарскому языку ориентируют учащихся на использование словарей в учебном процессе.

На современном этапе развития основной общеобразовательной школы одна из ведущих задач в деятельности учителя крымскотатарского языка является развитие речи, обогащение словарного запаса учащихся через работу со словарями.

Основной целью являются значения и роли словарей на уроках крымскотатарского языка, а также указание основных направлений теории лексикографии при обучении лексическому материалу крымскотатарского языка в средней школе, формирование у учащихся лексических навыков.

Часто для учащихся основной трудностью является не смысл слова, а употребление его в речи. Для того чтобы этого избежать, необходимо указать, с какой группой слов оно сочетается в пределах данной структуры, в данном значении, поскольку слова-значения, объединенные на основе общности их структурных признаков, обычно и семантически близки. Их можно объединить в «смысловые», «семантические» поля или «поля родственных значений», объединенных общей тематикой.

Работа над накоплением словаря сопутствует всему процессу обучения. Отсюда следует, что очень важно пробудить у учащихся интерес к постоянному расширению словарного запаса. Самым убедительным свидетельством владения словарем в глазах учителей и учащихся является способность принимать участие в общении как на родном крымскотатарском языке, так и понимание этнокультурологической лексики. Для успешного формирования лексических навыков все речевые действия должны быть направлены на решение коммуникативных задач и реализацию определенных целей и мотивов общения. Ученикам 5-6-х классов важно четко представлять себе цель своего речевого действия и то, ради чего они его выполняют.

Знать слово – значит знать его формы, значение и употребление. Под формой слова подразумевается его звуковая оболочка, без которой невозможно правильно понять слово на слух и адекватно озвучить его самому, а также графическую форму, без которой слово не будет узнано при чтении и не сможет быть написано. Если у слова есть некоторые особенности образования грамматических форм, то об этом также следует сообщить обучаемым уже на стадии ознакомления во избежание ошибок в последующем использовании данного слова.

Что касается значения, то в крымскотатарском языке, впрочем, как и в любом другом, многие слова могут иметь несколько значений. Объем полисемантических слов в крымскотатарском языке высок. Это не значит, что ученик должен познакомиться со всеми значениями слова одновременно, но наиболее частотные из них желательно узнать.

Значение слова усваивается как знание, которое требует работы памяти (а именно запоминания и воспроизведения). Значения слов требуют их усвоения путем заучивания, а понятия нужно формировать в качестве того механизма, с помощью которого осуществляется наше словесное мышление.

Любой вид лингвистического словаря может стать учебным, если применить эффективные методические приемы, образовательные, национальные и другие особенности адресантов. Однако учебные словари, естественно, более приспособлены к обучающим целям. [6; 6].

Словари заслуженно называют спутниками цивилизации. Их место среди прочих книг очень значимо. Словари – сокровища национального языка, наши друзья и помощники.

Различаются словари двух типов: энциклопедические и филологические (лингвистические). В первых объясняются реалии (предметы, явления), сообщаются сведения о различных событиях. Это Малая советская энциклопедия, Большая советская энциклопедия, Детская энциклопедия, политический словарь, философский словарь. Во вторых объясняются слова, толкуются их значения» [7; 157].

Наряду с универсальными энциклопедиями и энциклопедическими словарями существуют и отраслевые словари. К отраслевым относятся словари: по технике, истории, по философии, физике, химии,